SÅ FÖDDES HAMMARSJÖN

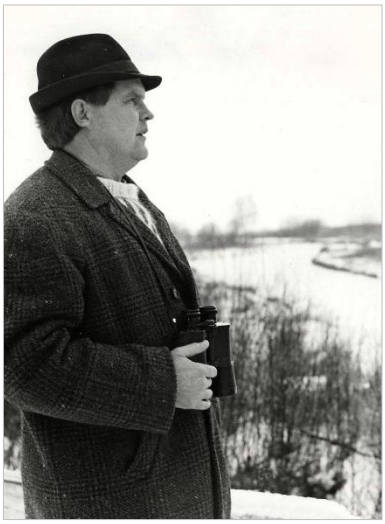

Sten-Ove Pettersson Foto Bert Gustavsson

Genom århundranden – ja årtusenden har hon haft som uppgift att föra sitt vatten från bäckar och upprinningar i mörk tivedsskog, ner mot slättlandet.

– Stavån har hon fått som namn.

Det känns rätt att benämna ån i femininum.
Det är så hon framträder, när hon lite blygt valt, att i kurviga meandrar leta sin väg mot Teen.
Hon kunde, ju tycker man, valt att gå rakt på.
Men hennes blygsamhet har väl hindrat henne.

Meandrarna ger inte bara ett vackert feminint intryck. De har också skapat fördjupningar i åns flöde – svarta, dolska gölar. Där vaktar skelögda, luriga gäddor på rov, liksom då och då aristokraten i ån – öringen. Tidigare hade de sällskap av sävliga storkloade kräftor. Så icke mer. Sedan ett 30-tal år tillbaka är kräftorna borta. Även i Stavån har pesten dragit fram. Effektivt och skoningslöst.

Borta är också uttern, som ännu en bit in på 1950-talet, då och då drog fram längs ån, på lekfull jakt. Då fick minsann både gäddor och öring passa sig, för att inte hamna i ett sylvasst utterbett.

Istället för utter finns nu bäver och mink i ån. De ersätter på intet sätt uttern utan få betraktas som nya invandrare, med alla anpassningssvårigheter som all invandring tycks innebära.

I sin allra sista del har ån valt att lugna ner sig i ett delta. Där har hon ödmjukt och stillsamt överlämnat sitt vatten till Teen. Teen har återgäldat hövligheten, med att under vattenrika vårar, sända delar av sitt vatten, ån till mötes.
Vattnen har förenats och översvämmat deltat. En näringsrik starräng har bildats.

Tidigt upptäckte slåtterhungriga åboar i Skagershult ängens värde. Den gav näringsrikt foder åt, efter långa sega vintrar, utsvultna kreatur. Så sent som på 1940-tal tilldelades brukets torpare, lotter, där starrgräs med omsorg lieslåddes och bärgades.

När slåttern upphörde kom ängen att under en period stå utan användning. Den blev ett impediment.

Visserligen kunde vissa år norrflygande änder och vadare rasta i det översvämmade området, liksom att långskankade älgar då och då lät släcka sin törst av det vårsyrliga vattnet.

År 1967 skrivs historia. Den tidigare lösa förbindelsen mellan Stavån och Teen, i form av översvämningar, resulterar som så många andra lösa förbindelser, i en födelse.

– Hammarsjön föds. Som faddrar står Hasselfors Bruk, Västernärkes Naturvårdsförening, Länets Jaktvårdsförening och Landsting.

Foto: Hans Östlin

Faddrarna ser till att deras adept får bästa möjliga start här i livet. En damm slås över Stavån, som ger möjlighet, att reglera vattenståndet, till en för djur- och växtliv optimal nivå. För att förstärka trivseln, för framförallt fågellivet, grävs 120 småsjöar inom det 25 ha stora området.

Nu står Hammarsjön klar att träda in i livet. För visst har den ett liv. Inget element torde vara så intimt sammanknippat med livet, och dess olika former, som vatten.

Sjöns första år blir dramatiskt, ja rent av omtumlande. ”Odins svala” – den svarta storken fattar tycke för nyskapelsen och slår till i sjön. Den drar till sig ornitologer från när och fjärran.
Hammarsjön blir därmed redan första året en rikskändis i naturvårdskretsar. Det förhållandet har sjön sedemera fått lära sig att leva under. – En förväntning som den levt upp till, med den äran.

Varje år visar den upp en imponerande artlista.
Det börjar vid islossningen med knipor och skrak.
Där varje vår, den kanske vackraste utav våra fåglar, - den högartiska salskraken, finns med

bland rastarna. Allteftersom våren fortskrider fyller det på, med övriga sim- och dykänder. Främst lägger man då märke till de nervösa, stora, krickflockarna, ofta blandade med vitpannade bläsänder. Vackrast vid den tidpunkten är de enstaka paren stjärtänder. Ingen annan andart uppträder så sirligt, så svanlikt som stjärtanden!

Tillsammans med andflockarna anländer också olika vadararter. Först på plan är skogssnäppan. Övergumparna lyser bländande vita, när de första slår till vid kanalen mot Träntorp. Med ljudliga visslingar talar de om, att nu är de här. Lite senare kommer grönbenorna. De är inte så högljudda. Istället är de desto flera. Enstaka rödbenor och brushanar dyker upp då och då, för att vila, äta och sedan fortsätta mot norr.
En som väljer att stanna kvar på plats, är enkelbeckasinen. Hela våren, som försommaren, ska hans bräkande läte höras över Hammarsjön. Han är något av ett signum för sjön.
Tidigare hade enkelbeckasinen sällskap av sin större kusin, dubbelbeckasinen. Tyvärr finns den numera bara i enstaka exemplar. Utrotad av brist på våtmarker, typ Hammarsjön!

1987 blev ett nytt märkesår i sjöns historia. Efter några år av ohälsa – igenbuskning, röjdes sjön.

Röjning av Hammarsjön, foto Bert Gustavsson

Och se. – Aldrig har sjön haft så rikt fågelliv som denna vår. Ett nytt inslag, och ett mycket spektakulärt sådant, var sångsvanarna. De kom i hundratal, och kunde beskådas från det nyuppförda fågeltornet, på närmare håll än vid någon annan fågelsjö i detta land.

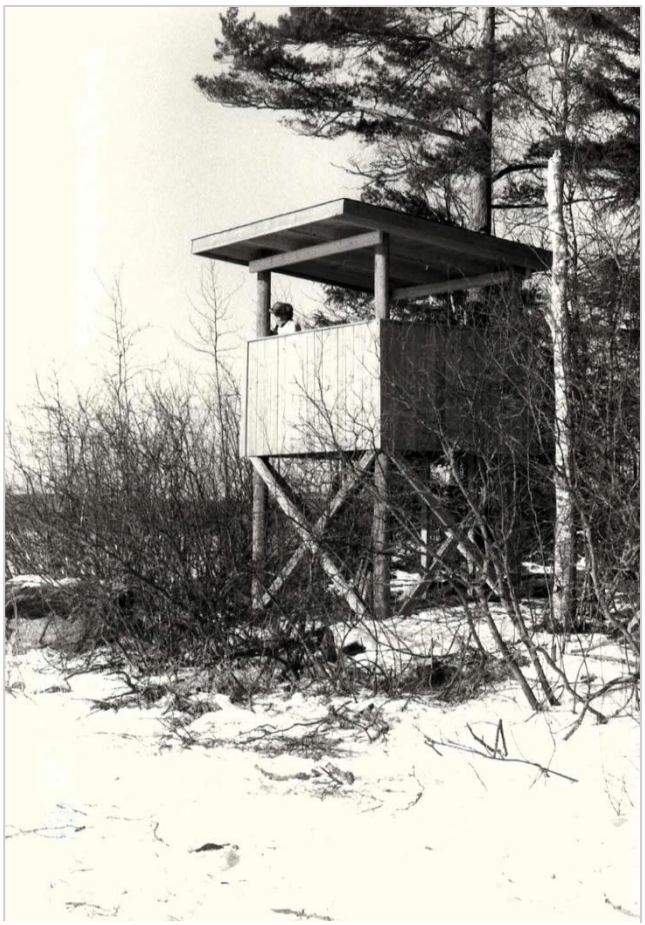

Nybyggt fågeltorn, foto Bert Gustavsson

Om man är lite synsk, och det är man ju, så kan man hävda att den goda våren 1987 kunde förutses. Sommaren 1986 hade Hammarsjön återigen haft besök av Odins svala. – Det brukar vara ett gott tecken!

Under sommaren har sjön valt att i dubbel bemärkelse ligga lågt.
Den är nu enbart vacker. Möt den då gärna en solig junimorgon, i motljus, när solen stiger över taken vid Träntorp. Njut av den gyllengula lystern från de blommande exotiska svärdsliljorna, i sin fina samklang med den övriga fräscha grönskan.

Vi gör samma besök 3 veckor senare och det är nu en helt ny syn vi möter. Nu har liljorna falnat och det är det karmosinröda fackelblomstret som tagit över. Det ger en helt annan upplevelse. En lugn, mogen stämning. – Sjön har med all önskvärd tydlighet talat om, åt vilket håll året är på väg.

Vi har tidigare bestämt Stavån till en feminin varelse. Låt oss göra sammaledes med Hammarsjön. Det stämmer bäst så. – Sjön, ska liksom andra femininer, under sommartid, helst besökas om natten. Det är då sjön lever.

Säv- och rörsångare tycks då tävla om att låta mest. Vissa gynnsamma somrar får de konkurrera med skärriga kärrsångare och ibland den storvuxne, högröstade trastsångaren. Det är inte ovanligt att den mest kände i nattorkestern, näktergalen hörs ”tjolka” nedanför Västergården. En som inte kan räknas in bland de stora solisterna är den småfläcka sumphönan. Möjligen tillhör den ackompanjemanget. Den låter som en läckande vattenkran . . .. plipp – plipp – plipp. En stillsam medlem i nattorkestern. Sensommaren är en viktig tid för sjön. Då mognar allt det frö från de olika starrgräsen, som under kärva höstdagar ska ge mat åt änder på resa mot söder.

Denna matproduktion, tillsammans med ett riktigt vattenstånd, så att dels starret kan växa till, och dels kunna skördas av änderna, är de klart viktigaste ingredienserna i sjöns livscykel. Starrängen har åter kommit till nytta.

Vi har nu följt Hammarsjöns tillblivelse.
Avlad ur Stavåns flöde. Född med hjälp av kloka faddrar.
Var rädd om den. Den är viktig i sitt eko-system. Men njut också av den. – Vi människor ingår ju också i systemet.

Hasselfors, i slutet av 1980-talet
Sten-Ove Pettersson

Hammarsjön 1987, foto: Roland Eneflod

TIDERNA FÖRÄNDRAS
– 2023

Invigning av Backaängen

I strålande väder den 3:e maj deltog ett 80-tal åhörare i invigningen av återställning av Backaängen, tidigare Hammarsjön.
Invigningen började med att Johan von Scheele berättade om historiken i området där markerna kring Stavåns utlopp i Teen har varit med om flera omställningar genom tiderna.

Den senaste omställningen, som nu invigdes, har av familjen von Scheele drivits tillsammans med intressenter, för att återställa till en betes- och slåtteräng där även Stavån har fått sin ursprungliga slingrande vattenväg.

Kommunalråd Håkan Larsson talade.
Sedan var det dags för landshövding Lena Rådström Baastad, som talade om vikten med goda samarbeten och lyckade projekt för vår underbara miljö.
Bandet klipptes och den nya informationstavlan avtäcktes.
Mats Rosenberg som är arkitekten för projektet, passade på att tacka alla involverade, speciellt familjen von Scheele.
Applåder och därefter rundvandringar och besök i utsiktstornet.

Text och närvarande
Jonas Forsberg, Träntorp
Foto: Cristina Söderberg

Invigning av Backaängen, landshövding Lena Rådström Baastad, Johan von Schéele och kommunalrådet i Laxå kommun Håkan Larsson.